

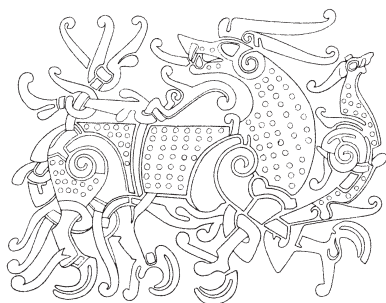
NEIL GAIMAN

SEVERSKÁ
MYTOLÓGIA

SEVERSKÁ
MYTOLÓGIA

SEVERSKÁ MYTOLÓGIA

NEIL
GAIMAN

Z angličtiny preložil
Patrick Frank

slovar

Copyright © 2017 by Neil Gaiman

Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2018

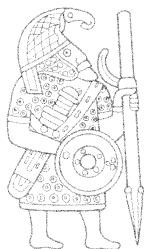
Translation © Patrick Frank 2018

Cover illustration © Sam Weber

ISBN 978-80-556-2979-7

Všetky práva vyhradené. Nijaká časť tejto knihy sa nesmie reprodukovat' ani šíriť v nijakej forme, žiadnymi prostriedkami, ani elektronickými, ani mechanickými, ani vo forme fotokópií, nahrávok, prostredníctvom súčasného a ani budúceho informačného systému a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

EVERETTOVI.
STARÉ PRÍBEHY
PRE MLADÉHO CHLAPCA.

Ú V O D

Stanoviť si poradie najobľúbenejších mýtov je rovnako ťažké ako stanoviť si poradie najobľúbenejších jedál (niekedy máte chuť na thajskú kuchyňu, inokedy na suši a niekedy zase túžite po jednoduchej domácej strave, na ktorej ste vyrastali). Keby som si však predsa len musel vybrať, zrejme by vyhrali severské ságy.

S Asgardom a jeho obyvateľmi som prvý raz prišiel do kontaktu ako malý, nanajvýš sedemročný chlapec, ktorý číta dobrodružstvá mocného Thora v podaní amerického komiksového umelca Jacka Kirbyho. Hltal som príbehy z pera Kirbyho a Stana Leeho s dialógmi od Stanovho brata Larryho Liebera. Kirbyho Thor bol mocný a čarokrásny, jeho Asgard bolo vedecko-fantastické mesto s nebotyčnými vežami a bezodnými hĺbinami, jeho Odin múdry a šľachetný, jeho Loki sardonický, s rohatou prilbou a hlavou plnou darebáctiev. Miloval som jeho plavovlasého Thora s kladivom v ruke a chcel som sa o ňom dozvedieť čo najviac.

Požičal som si *Ságy severanov* od Rogera Lancelyna Greena a znova a znova som ich čítal plný nadšenia a rozpakov. V tomto podaní už Asgard nebol kirbyovské mesto budúcnosti, ale vikinská sieň a zhluk budov ďaleko na zamrznutej pustatine, praotec Odin už nebol jemný, múdry a popudlivý, ale brilantný, nepoznatelný a nebezpečný. Thor bol rovnako mocný ako v komiksoch, ale... ak mám byť úprimný, nebol práve najbystrejší. Loki nebol zlý,

no rozhodne nepatrí ani medzi sily dobra. Loki bol... komplikovaný.

Okrem toho som zistil, že príbehy severských bohov obsahujú aj ich vlastný koniec sveta – Ragnarök, súmrak bohov, koniec všetkého a všetkých. Bohovia v ňom mali bojovať s ľadovými obrami a do jedného pritom zomrieť.

Už sa to stalo? Alebo sa Ragnarök ešte len chystá? Vtedy som to nevedel. Ani dnes si nie som celkom istý.

Práve vďaka faktu, že ich príbeh aj ich svet sa skončia spôsobom, ktorý vedie k novému začiatku, sa z bohov, ľadových obrov aj všetkých ostatných stávajú tragickí hrdinovia a nemenej tragickí zloduchovia. Vďaka Ragnaröku vo mne svet severských bohov žil ďalej a pripadal mi čudesse prítomný, súčasný, aj keď iné, lepšie zdokumentované mytológie boli na pocit len súčasťou prastarej, dávno prežitej histórie.

Severská mytológia je mýtmi mrazivých miest s dlhými, predĺženými zimnými nocami a nekonečnými letnými dňami. Predstavuje mýty ľudí, ktorí celkom neverili ani vlastným bohom, aj keď ich uctievali a triasli sa pred nimi od strachu. Pokiaľ vieme posúdiť, bohovia Asgardu prišli z Germánie, rozšírili sa do Škandinávie a z nej do častí sveta, ktoré ovládli Vikingovia – na Orknejské ostrovy, do Škótska, Írska a na sever Anglicka – a kde po sebe bojovníci zanechali stopu v podobe miest pomenovaných po Thorovi či Odinovi. V angličtine nám bohovia svoje mená vtisli aj do niektorých dní týždňa. Jednorukého Týra (Odinovho syna), samotného Odina, Thora a Friggu, kráľovnú bohov, nájdete v anglických slovách utorok, streda, štvrtok a piatok (*Tuesday, Wednesday, Thursday* a *Friday*).

V príbehoch o vojne a prímerí medzi Asmi a Vanmi badať stopy starších mýtov a náboženstiev. Vanovia boli skôr bohmi príro-

dy, bratmi a sestrami – nezameriavali sa natoľko na vojnu, čo však neznamená, že by boli menej nebezpeční ako Asovia.

Je veľmi pravdepodobné (alebo aspoň sa to dá pokladať za slušnú pracovnú hypotézu), že existovali kmene, ktoré uctievali Vanov, a iné, ktoré sa klaňali Asom. Uctievači rodu Asov vtrhli na územie s náboženstvom Vanov, kde neskôr museli robiť ústupky a kompromisy. Bohovia zo skupiny Vanov, napríklad Freya a jej brat Frey, žijú v Asgarde spolu s Asmi. Dejiny, náboženstvá a mýty sa premiešavajú a my môžeme len uvažovať, predstavovať si a hádať ako detektívi, čo rekonštruujú detaily dávno zabudnutého zločinu.

Množstvo severských príbehov skrátka nemáme, množstvo vecí skrátka nevieme. Máme len niektoré mýty, ktoré sa zachovali v podobe ľudového rozprávania, či už ústne alebo v poézii a próze. Zapísali ich až po tom, čo kresťanstvo vytlačilo uctievanie severských božstiev, a niektoré z príbehov sa k nám dostali len preto, lebo sa ľudia báli, že ak ich neuchovajú, niektoré z básnických obrazov, ktoré odkazujú na konkrétne mýty, by celkom stratili význam. Napríklad termín „Freyine slzy“ je dávny básnický výraz pre zlato. V niektorých ságach sa bohovia opisujú ako dávni ľudia, hrdinovia či králi, aby sa dali rozprávať aj v kresťanskom svete. V niektorých príbehoch a básňach sa spomínajú ďalšie ságy, ktoré sa jednoducho nezachovali.

Je to tak trochu akoby sa zo všetkých príbehov o bohoch a polobohoch starého Grécka a Ríma uchovali len tie o činoch Tesea a Herakla.

Prišli sme o hrozne veľa.

Existovalo množstvo severských bohýň. Poznáme ich mená a niektoré z ich vlastností a mocí, no povesti, mýty a rituály sa stratili vo víre času. Kiežby som mohol vyrozprávať príbeh liečiteľky bohov Eiry alebo utešiteľky Lofny, ktorá bola severskou bohýňou manželstva, či bohyně lásky Sjofny, nehovoriac už o bohyni múdrosti Vore.

Mohol by som si ich príbehy vymýšľať, ale nedokážem ich ničím podložiť. Stratili sa, zabudlo sa na ne, sú zasypané kdesi v hĺbkinách.

Pri tých mýtoch a príbehoch, ktoré sa zachovali, som urobil všetko, aby som ich podal čo najpresnejšie a najzaujímavejšie.

V niektorých detailoch si aj tak budú protirečiť, ale dúfam, že jeden po druhom vykreslia celkový obraz. Keď som ich dával na papier, snažil som sa predstaviť si sám seba pred dávnymi vekmi na miestach, kde sa pôvodne rozprávali, možno za dlhých zimných večerov, možno nadržanom, keď ľudia nevedia spať v nekonečnom dennom svetle uprostred leta, s publikom zloženým z ľudí, ktorí chcú počuť, čo ešte Thor urobil, čo je to dúha, ako vlastne žiť a odkiaľ sa berie zlá poézia.

Keď som ich dokončil a prečítal jednu za druhou, prekvapilo ma, že mi pripadajú ako cesta od ľadu a ohňa pri zrode vesmíru po ľad a oheň na konci sveta. Cestou stretávame bytosti, o ktorých toho dosť vieme – postavy ako Loki, Thor a Odin, aj také, o ktorých by sme sa chceli dozvedieť oveľa viac (mojou favoritkou je v tomto smere Angrboda, Lokiho manželka spomedzi obrov, ktorá mu rodí obrovské deti a je prítomná ako duch po tom, čo zabijú Baldura).

Neodvážil som sa vrátiť k rozprávačom severských mýtov, ktorých knihy som mal tak rád – ľuďom ako Roger Lancelyn Green a Kevin Crossley-Holland –, a znova si prečítať ich diela. Namiesto toho som trávil čas nad rôznymi prekladmi *Eddy* od Snorriho Sturlusona a veršami *Poetickej Eddy*, slovami a myšlienkami spreď deväťsto rokov a možno aj viac. Vyberal som si z nich príbehy, ktoré chcem vyrozprávať, a spôsoby, akými ich chcem podať, spájal som verzie mýtov z prózy a básní. (Napríklad Thorova návšteva u Hymira je v mojom podaní hybrid. Začína sa v *Poetickej Edde* a priberá detaily Thorovho rybárskeho dobrodružstva zo Snorriho verzie.)

Nesmierne mi pritom poslužil ošúchaný výtlačok *Slovníka severskej mytológie* od Rudolfa Simeka v preklade Angely Hallovej, do ktorého som nazeral v jednom kuse, pretože vie človeka nielen poučiť, ale aj mu otvoriť oči.

Rád by som vyjadril aj obrovskú vďaku starej priateľke Alise Kwitneyovej, ktorá prispela svojou editorskou prácou. Slúžila mi ako ideálna poslucháčka, vždy mala na vec jasný názor, vždy bola otvorená, rozumná, bystrá a citlivá. Vždy sa mi snažila pomôcť. Táto kniha vznikla najmä vďaka nej, pretože vždy chcela počuť ďalší príbeh a pomohla mi nájsť čas na jeho napísanie. Som jej nesmierne zaviazaný. Ďakujem aj Stephanie Monteighovej, ktorej orlí zrak a hlboké znalosti severskej mytológie pomohli zachytiť niekoľko vecí, čo mne samotnému unikli. Moja vďaka patrí aj Amy Cheryovej z vydavateľstva Norton; na oslave narodením pred ôsmimi rokmi mi navrhla, aby som spísal niektoré zo severských mýtov, a je to asi najtrpezlivejšia editorka na svete.

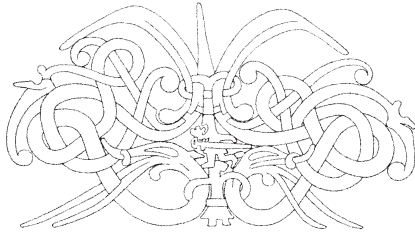
Všetky omyly, unáhlené závery a divné názory v tejto knihe sú výhradne moje a neželám si, aby z nich vinili kohokoľvek iného. Dúfam, že som tieto príbehy prerozprával verne, aj keď som pritom zažíval tichú slasť vlastnej tvorby.

Práve v tom je najväčšia krása mýtov. Najzábavnejšie sú vtedy, keď ich rozprávate sami. Úprimne vám radím, aby ste si to aj naozaj skúsili. Prečítajte si príbehy z mojej knihy, spravte z nich vlastné a počas temného zimného večera či sparnej letnej noci, keď slnko nie a nie zapadnúť, porozprávajte priateľom, čo sa stalo, keď Thorovi ukradli kladivo, alebo ako Odin ukradol pre bohov medovinu poézie.

Neil Gaiman
Lisson Grove, Londýn

2016

AKTÉRI

V severskej mytológii sa spomína mnoho bohov a bohýň. S viacerými sa stretnete aj na týchto stránkach. Väčšina príbehov, ktoré sa nám zachovali, sa však týka dvoch bohov – Odina a jeho syna Thora, plus Odinovho pokrvného brata a syna obrov Lokiho, ktorý žije u Asov v Asgarde.

Odin

Najvyšším a najstarším zo všetkých bohov je Odin.

Odin pozná mnohé tajomstvá. Za múdrosť dal vlastné oko. Ba za znalosť rún a za moc sa obetoval sebe samému.

Deväť dní a deväť nocí visel na strome Yggdrasil. Bok mu prepichol hrot kopije, ktorá ho smrteľne poranila. Kmásal ho neľútostný vietor, jeho telo šľahali kruté nárazy ľadového vzduchu. Deväť dní a deväť nocí nič nejedol ani nepil. Bol tam sám so svojou bolesťou a svetlo života z neho pomaly unikalo.

Bola mu zima, trpel bolesťami, a ocitol sa až na samom prahu smrti, keď jeho obeta nakoniec priniesla ovocie: v extáze svojej agónie sa pozrel nadol a runy sa mu odhalili. Odrazu ich poznal, pochopil a ovládal ich moc. V tej chvíli sa povraz pretrhol a on s krikom spadol zo stromu.

Odvtedy rozumel mágiu. Je to praotec, pán zabitých, boh šibe-
níc. Je aj bohom nákladu a väzňov. Hovorila mu aj Grimnir a Tre-
tí. V každej krajine má iné meno (lebo ho uctievali v rôznych po-
dobách a jazykoch, no vždy ide o toho istého Odina).

Z miesta na miesto putuje v prestrojení, aby videl svet a ľudí
v ňom. Keď kráča medzi nami, má podobu vysokého muža s pláš-
tom a klobúkom.

Má dvoch havranov, ktorých volá Huginn a Muninn, čo zna-
mená „myšlienka“ a „pamäť“. Lietajú hore-dolu po celom svete a no-
sia mu vedomosti o všetkom a o všetkých. Sedávajú mu na pleciach
a šepkajú mu do ucha.

Keď sedí na svojom tróne menom Hlidskjalf, vidí úplne všetko,
nech sa to už deje kdekoľvek. Nič sa pred ním neschová.

Priniesol na svet vojnu. Boje sa začínajú hodením kopije na ne-
priateľskú armádu, čím sa boj a tí, čo padli, zasväcujú Odinovi. Ak
v takomto boji prežijete, je to vďaka jeho milosti. Ak padnete, tak
preto, lebo vás zradil.

Ak v boji padnete ako hrdina, prídu po vás Valkýry – nádherné
vojnové devy, ktoré zbierajú duše hrdinov – a vezmú vás do Valha-
ly. Tam budete hodovať a bojovať s Odinom ako so svojím vodcom.

Thor

Thor je Odinov syn a boh hromu. Tam, kde je jeho otec prešiba-
ný, sa správa priamočiara, a tam, kde sa Odín správa zlomyseľne,
je dobromyseľný.

Je obrovský, má ryšavú bradu a ohromnú silu, väčšiu ako kto-
rýkoľvek iný boh. Jeho moc ešte posilňuje opasok sily Megingjord
– keď sa ním opáše, jeho sila sa zdvojnásobí.

Thorovou zbraňou je Mjöllnir, pozoruhodné kladivo, ktoré mu ukuli trpaslíci. Jeho príbeh si prečítate v tejto knihe. Trollovia, ľadoví aj horskí obri sa pri pohľade naň celí trasú, pretože zabilo mnoho ich bratov a priateľov. Thor nosí železné rukavice, ktoré mu pomáhajú pevne chytiť rukoväť kladiva.

Thorova matka je Jorda, bohyňa zeme. Jeho synmi sú udatný Modi a silný Magni. Jeho dcérou je mocná Thruda.

Jeho žena je zlatovlasá Sif. Pred svadbou s Thorom mala syna Ullra a Thor je jeho otčím. Ullr je boh, ktorý loví pomocou luku a šípu – a aj ten, čo jazdí na lyžiach.

Thor je obranca Asgardu a Midgardu.

O Thorovi a jeho dobrodružstvách sa traduje mnoho príbehov. S niektorými z nich sa stretnete aj v tejto knihe.

Loki

Loki je veľmi pekný. Je dôveryhodný, presvedčivý, sympatický a jednoznačne najľstivejší, najinteligentnejší a najrafinovanejší zo všetkých obyvateľov Asgardu. Škoda, že je v ňom toľko temnoty, zloby, závidosti a chlipnosti.

Je synom Laufey známej aj ako Nal (Ihla) pre svoju šťihlosť, krásu a pribojnosť. Hovorí sa, že jeho otcom bol obor Farbauti, ktorý bol presne taký nebezpečný, ako naznačuje jeho meno („ten, kto zasadzuje nebezpečné údery“).

Loki chodí po oblohe pomocou lietajúcich topánok a vie meniť tvar, aby vyzeral ako iní ľudia či dokonca zvieratá, no jeho najsilnejšou zbraňou je myslenie. Je prešibanejší, ľstivejší, úskočnejší ako ktorýkoľvek iný boh či obor. Dokonca ani Odin nie je taký prešibaný ako Loki.

Loki je Odinov pokrvný brat. Ostatní bohovia nevedia, kedy a ako sa dostal do Asgardu. Je Thorov priateľ a zradca. Bohovia ho tolerujú, pretože jeho úskoky a plány ich nielen dostávajú do problémov, ale rovnako často ich aj zachraňujú.

Vďaka Lokimu je svet zaujímavejší, no menej bezpečný. Je otcom oblúd, príčinou strastí a bohom šibalstva.

Priveľa pije a potom neovláda svoje myšlienky ani skutky. Spolu so svojimi deťmi bude prítomný aj pri Ragnaröku, konci všetkého, nebude však bojovať na strane Asgardu.

PRED
ZAČIATKOM
A PO ŇOM

